

Що́го разу надії він уже не мав: стався третій удар. Щовечора я проходив повз його будинок (був саме час канікул) та спостерігав за освітленим квадратом вікна, і щовечора помічав, що світиться воно однаково — тьмяно та рівномірно. Якби він помер, думав я, на затемнених шторах було б видно відблиски свічок, адже я знав, що біля голови небіжчика мають стояти дві свічки. Він часто повторював: «Мені вже не довго лишилося», — та я вважав це пустою балачкою. Тепер я знав — то була правда. Щовечора, вдивляючись у вікно, я шепотів собі слово «параліч». Воно завжди якось дивно для мене звучало, як слово «гномон»¹ у Евкліда чи «симонія»² в Катехизмі. Але тепер воно здавалось іменем якоїсь грішної та згубної істоти. Вона переповнювала мене страхом, і водночас я прагнув бути ближче, аби поглянути на її смертоносну роботу.

Коли я спустився до вечері, старий Коттер сидів біля каміна і курив. Поки тітка накладала мені вівсянку, він мовив, ніби продовжуючи давню думку:

— Ні, я б не сказав, що він був саме... та щось дивне... щось у ньому було моторошне. Я тобі так скажу...

-
- 1 Давній астрономічний інструмент для вимірювання часу, елементом якого є вертикальна жердина, що відкидає тінь на горизонтальну поверхню.
 - 2 Продаж і купівля церковних посад або духовного сану, які практикувалися середньовічною церквою (і католицькою, і православною).

Він почав пахкати своєю люлькою, намагаючись розібратися з думками. Набридливий старий йолоп! Коли ми тільки познайомилися, він здавався цікавішим, говорив про «хвости» та «змієвики»; згодом я втомився від нього та його безкінечних історій про гуральню.

— У мене на це є власна теорія,— сказав він.— Гадаю, то був один з тих... особливих випадків... Але важко сказати...

Він знову почав цмулити люльку, так і не виклавши своєї теорії. Помітивши, як я витріщаюся, дядько мовив:

— Ну, що ж, на жаль, твого старого друга не стало.

— Кого? — спитав я.

— Отця Флінна.

— Він помер?

— Містер Коттер щойно нам повідомив. Він проходив повз його будинок.

Я знав, що за мною пильно стежать, тож продовжив їсти, ніби новина мене зовсім не цікавила. Мій дядько пояснив старому Коттерові:

— Вони з малим добряче здружилися. Старий багато чого його навчив, отак-от; і кажуть, він був до хлопця дуже прихильний.

— Господи, помилуй його душу,— побожно мовила моя тітка.

Старий Коттер ще якусь мить дивився на мене. Я відчував на собі маленькі чорні допитливі оченята-намистини, та не збирався потішити його, відірвавши погляд від тарілки.

— Мені б не хотілося,— почав він,— аби мої діти мали багато до справи з таким типом.

— Що ви маєте на увазі, містере Коттер? — поцікавилася моя тітка.

— Я хочу сказати,— відповів старий Коттер,— що то недобре для дітей. Я думаю так: хай молоді бігають і граються з молодими, такими, як і самі, а не... Я ж правильно кажу, Джеку?

— Я теж так думаю,— сказав мій дядько. — Перш ніж лізти в бурю, хай навчиться не гнутися від вітру. Я завжди кажу це тому розенкрейцеру³: вправляйся. Усе своє життя, відколи був хлоп'ям, я приймав щоранку холодний душ, і взимку, і влітку. Ось що тримає мене зараз на ногах. Освіта — це все дуже добре, дуже важливо... Може, містер Коттер хоче спробувати трохи тієї баранини? — додав він, звертаючись до моєї тітки.

— Ні-ні, дякую,— відповів старий Коттер.

Тітка принесла страву з комори й поставила на стіл.

— То чому ви вважаєте, що це шкодить дітям, містере Коттер? — спитала вона.

— Це зле для дітей,— відповів старий Коттер,— бо в них такий вразливий розум. Коли діти бачать щось подібне, знаєте, це впливає...

Я напхав рота вівсянкою, боячись вибухнути гнівом. Набридливий старий червононосий недоумок!

Я заснув пізно. Хоч і злився на старого Коттера за те, що називав мене дитиною, та намагався збагнути сенс його незакінчених речень. У темряві своєї кімнати я уявляв, що знову бачу важке сіре лице паралітика. Я вкрився ковдрою з головою і спробував думати про Різдво. Та сіре обличчя все ще мене переслідувало. Воно бурмотіло і, як я зрозумів, хотіло у чомусь зізнатися. Я відчув, як моя душа віддаляється у якесь приємне та грішне місце; і там воно чекало на мене. Почало сповідатися мені, бурмочучи, і мені було цікаво, чому воно весь час посміхається і чому губи його такі слиняві? Та потім я згадав: воно ж померло від паралічу, і сам відчув, як немічно всміхаюся, немов відпускаю симонію його гріха.

3 Мається на увазі, що хлопчик є мрійником. *Розенкрейцери* — міжнародна асоціація християнських містиків.

Наступного ранку, поснідавши, я пішов глянути на будиночок на Грейт-Бритен-стріт⁴. То була скромна крамничка, зареєстрована під багатозначною назвою «Мануфактура». Переважно мануфактура складалася з дитячого взуття та парасоль; у звичайні дні на вікні висіло повідомлення: «Ремонт парасоль». Зараз жодної записки видно не було, віконниці зачинені. До дверного молотка стрічкою було прив'язано траурний букет. Дві бідно вбрані жінки та хлопчик-посильний саме читали прикріплену до букета листівку. Я теж підійшов і прочитав:

1 червня, 1895

Преподобний Джеймс Флінн

(колишній священик церкви Св. Катерини, Міз-стріт),

шістдесят п'ять років.

R. I. P.⁵

Листівка мене переконала — він помер, і водночас збентежила. Якби він був живий, я б зайшов у маленьку темну кімнату за крамницю, і він сидів би там у своєму кріслі біля вогнища, кутаючись у пальто. Ймовірно, моя тітка передала б для нього пакунок із тютюном «Високоякісний», цей подарунок пробудив би його з в'язкої дримоти. Саме я завжди пересипав вміст пакунка в його чорну табакерку, в нього так тремтіли руки, що сам він з цим не впорався би, не розсипавши половини тютюну на підлогу. Навіть коли він піднімав свою велику тремтячу руку до носа, маленькі тютюнові хмарки просочувалися крізь його пальці й осідали на пальті. Може, саме ці постійні тютюнові дощі надавали його древньому священичому вбранню

4 Дуже бідна місцина (нині Парнелл-стріт).

5 *Requiescat in Pace* (лат.) — спочивай з миром

зеленуватого вицвілого відтінку, адже червоний носовичок, яким він намагався змахнути дрібки тютюну, почорнілий від щотижневих плям, був не надто помічний.

Мені хотілося зайти й поглянути на нього, та постукати я не насмівся. Я пішов геть, повільно ступаючи сонячним боком вулиці, читаючи на ходу всі театральні афіші у вітринах крамниць. Здавалося дивним, що ні я, ні цей день не були скорботними, навіть трохи драгувало відчуття свободи, наче його смерть від чогось мене звільнила. Я міркував про це, адже дядько минулої ночі сказав, що старий багато чого мене навчив. Сам він студював в Ірландському коледжі⁶ в Римі і вчив мене правильній вимови латиною. Розповідав історії про катакомби й Наполеона Бонапарта, пояснював значення різних церемоній під час меси, а також різних риз, які носив священик. Іноді він розважався, ставлячи мені складні запитання: що потрібно робити за таких-то обставин, чи такі-то гріхи смертні, прощенні чи просто вади. Завдяки його питанням я втямив, наскільки складними й незбагненими були церковні таїнства, які раніше мав за простенькі обряди. Обов'язки священика щодо причастя, таїнства сповіді здавалися такими важкими: як взагалі хтось знайшов у собі відвагу взятися за них? Я не здивувався, коли почув від нього, що отці церкви написали книги, завтовшки з поштовий довідник, таким щільним шрифтом, як судові замітки в газеті, роз'яснюючи всі ті заплутані питання. Часто я не мав відповіді або ж мав якусь дурнувату й затинався, а він звично посміхався й двічі чи тричі кивав головою. Іноді він перевіряв мое

6 Те, що отець Флінн здобув освіту в Ірландському коледжі, означає, що він був розцінений як видатний кандидат на священство, адже народився у бідній родині в околиці Айріштаун. Ірландська семінарія в Римі була відкрита у 1628-му, тимчасово закрита Наполеоном у 1798 році, відновила діяльність у 1826 р.

знання відповідей для меси, які змусив вивчити напам'ять; і коли я їх тарабанив, замислено всміхався й кивав, час від часу запахаючи величезні пучки нюхального тютюну по черзі в кожную ніздрю. Коли він посміхався, то відкривав знебарвлені зуби й висував язик на нижню губу — ця звичка змушувала мене ніяковіти на початку нашого знайомства, поки я не пізнав його ліпше.

Прогулюючись під сонцем, я згадав слова старого Коттера і спробував пригадати, чим закінчився той сон. Я пам'ятав довгі фіолетові фіранки та антикварну лампу, що без упину гойдалася. Було відчуття, ніби я десь далеко, в країні з дивними звичаями — може, в Персії... Та кінець сну я пригадати не міг.

Увечері тітка взяла мене з собою до оселі покійного. Сонце вже сіло, та шибки у вікнах будинків, що виходили на захід, відбивали руде золото величного громаддя хмар. Ненні прийняла нас у коридорі, позаяк докрикуватися до неї було недоречно, тітка просто потисла їй руку. Стара жінка запитально вказала нагору, і коли моя тітка кивнула, почала насилу підійматися вузькими сходами. Ми йшли за нею, вона згиналася так, що голова ледь діставала до рівня поруччя. На першому сходовому майданчику вона зупинилася й дала нам знак іти вперед, до відчинених дверей кімнати мерця. Тітка увійшла, і стара жінка, помітивши, що я ніяк не наважуся, ще кілька разів повторила жестом запрошення.

Я зайшов навшпиньки. Кімнату кризь мереживо на краях фіранок наповнювало сутінкове золоте світло, в якому свічки нагадували бліді тонкі вогники. Небіжчика вже поклали в труну. Услід за Ненні ми втрьох стали на коліна в ногах мерця. Я вдавав, ніби молюся, та не міг зосередитися — відволікало бурмотіння старої. Я звернув увагу, як незграбно в неї застебнута ззаду спідниця і як підошви її сукняних черевиків

стопталися в один бік. Мені примарилося, що старий священик, певно, всміхається, лежачи в труні.

Але ні. Коли ми звелися й підійшли до узголів'я, я побачив — не всміхається. Ось він лежить, урочистий, величний, убраний, наче для богослужіння, великі долоні безсило тримають чашу. Його обличчя було люте, сіре й масивне, з чорними западинами ніздрів, оточеними мізерним білим пухом. У кімнаті стояв важкий дух — квіти.

Ми перехрестилися і вийшли. У маленькій кімнаті внизу урочисто сиділа в його кріслі Елайза. Я навпомацки дістався до свого звичного стільця в кутку, а Ненні сходила й принесла із серванта графин з хересом і кілька келихів. Поставила все це на стіл і запросила нас випити трохи вина. Потім, за велінням сестри, вона наповнила хересом келихи й передала нам. Наполягала, аби я ще скуштував вершкові крекери, та я відмовився, бо боявся, що надто шумітиму, поки їстиму їх. Моя відмова наче трохи розчарувала її, вона перейшла до дивану і сіла біля сестри. Ніхто не говорив: усі вдивлялися в порожній камін.

Моя тітка дочекалася, поки Елайза зітхне, і тоді сказала:

— Ну що ж, тепер він у кращому світі.

Елайза знову зітхнула і кивнула головою, погоджуючись. Тітка потеріла пальцями ніжку келиха, потім трохи відпила.

— Він... мирно? — спитала вона.

— О, так, мем, справді мирно, — відповіла Елайза. — Важко було сказати, коли він перестав дихати. Прекрасна смерть, слава Господу.

— А все інше?..

— Отець О'Рурк був з ним у четвер, соборував його і все підготував.

— Він знав... коли?

— Він змирився.

— Виглядав він справді смиренно, — ствердила моя тітка.

— Так само казала жінка, яка приходила його мити. Що він був таким тихим та смиренным, ніби спав. Ніхто б не подумав, що мертвим він матиме такий чудовий вигляд.

— О, так, справді, — погодилася моя тітка.

Вона надпила ще трохи зі свого келиха й мовила:

— Що ж, міс Флінн, у будь-якому разі ви маєте почуватися спокійно, знаючи, що зробили для нього все, що могли. Мушу сказати, ви обидві дуже добре до нього ставилися.

Елайза розгладила сукню на колінах.

— О, бідолашний Джеймс, — сказала вона. — Бог свідок, ми зробили все, що могли, хоч і самі у нужді, та він мав усе потрібне.

Ненні схилила голову на диванну подушку, здавалося, вона ось-ось засне.

— Бідна Ненні, — дивлячись на неї, провадила Елайза, — геть виснажилася. Ми так наробилися: привели жінку, щоби помити тіло, потім підготували його, потім труну, а потім ще домовилися про літургію в церкві. Як би ми впоралися без отця О'Рурка? Це він приніс усі квіти і ці два свічки з церкви, написав повідомлення у «Фріменз Джорнал» і сам підготував усі папери для кладовища, а також поліс нещасного Джеймса.

— Яка добра людина, — сказала моя тітка.

Елайза заплющила очі і злегка закивала головою.

— Так, нема ліпшого за давнього друга, — сказала вона, — та, зрештою, в мертвого немає жодних друзів.

— Це справді так, — погодилася моя тітка. — Я певна, те пер, коли він зустрівся з вічністю, він не забуде вас і все, що ви для нього зробили.

— Ох, бідний Джеймс! — зітхнула Елайза. — З ним не було жодних проблем. Від нього і звуку чути не було, просто як за раз. Я знаю, він пішов, та все ж...

— Починаєш сумувати лиш тоді, коли вже надто пізно,— мовила моя тітка.

— Це правда,— сказала Елайза.— Я більше не приноситиму йому горняти міцного бульйону, і ви, мем, більше не будете передавати тютюн. Ох, бідолашний Джеймс.

Вона змовкла, наче спілкуючись із минулим, а потім проникливо мовила:

— Ви знаєте, я помітила, що в останні дні з ним відбувалося щось дивне. Хоч би коли я принесла йому суп, його требник лежав на підлозі, а сам він, відкинувшись у кріслі, спочивав із відкритим ротом.

Вона приклала палець до носа, насупилася і повела далі:

— Та він все говорив, що до кінця літа, одного гарного дня, має поїхати й побачити старий будинок в Айріштауні⁷, де всі ми народилися, і нас із Ненні взяти зі собою. Якби ж ми тільки могли найняти одну з цих новомодних безшумних карет, отець О'Рурк розповідав йому про них, такі, з ревматичними колесами, всього на один день — недорого орендувати в «Джонні Раш» і вирушити втрьох якогось недільного вечора. Він постійно про це думав... сіромаха Джеймс!

— Храни Господь його душу! — сказала моя тітка.

Елайза взяла свою хустинку й витерла очі. Потім сховала її назад до кишені й дивилась якийсь час мовчки на порожній камін.

— Він завжди був таким сумлінним,— сказала вона.— Обов'язки священика — це було йому не до снаги. Можна сказати, що після цього на його житті було поставлено хрест.

— Так,— мовила моя тітка.— Він був розчарованою людиною. Усі це помічали.

7 У 1900-х бідні робітничі нетрі на південь від гирла р. Ліффі й на схід від Ґрейт-Бриген-стріг.

Тиша заповонила маленьку кімнату, і під її сховом я підійшов до столу, спробував свій херес, а потім безшумно повернувся до свого стільця у кутку. Елайза, здавалося, впала в глибоку задуму. Ми чомно чекали, поки вона порушить тишу; після довгої паузи, повільно мовила:

— Коли він розбив ту чашу для причастя... з неї все почалося. Звісно ж, усі казали, що то нічого страшного, що чаша була порожня. Та все ж... Кажуть, то хлопчик був винен. Та бідолашний Джеймс так нервував, Боже, будь милостивий до нього.

— То в цьому річ? — спитала моя тітка. — Я чула щось таке... Елайза кивнула.

— Це похитнуло його розум, — сказала вона. — Після цього він до всього збайдужів, ні з ким не розмовляв, жив самотою. І от, якось уночі його терміново викликали, але ніде не могли знайти. Обшукали всюди, де тільки можна; і все одно ніде ані сліду. Тоді клірик порадив глянути в церкві. Вони взяли ключі, відчинили церкву — клірик, отець О'Рурк і ще один священик, який допомагав у пошуках, — запалили світло, щоб пошукати його... І що б ви собі думали, він був там, сидів у темряві своєї сповідальні, не спав, а тихенько сам собі посміювався.

Раптом вона змовкла, ніби щось почула. Я теж прислухався; та в домі не було чути ані звуку: я знав, що старий священик лежить непорушно в труні, такий, яким ми його бачили, урочистий та величний у своїй смерті, з чашею на грудях.

Елайза продовжила:

— Не спав і сам до себе посміювався... Тоді, ясна річ, те, що вони там побачили, і змусило їх подумати, що з ним щось не так...